

MLADI DANAS: DRUKČIJI, ALI ISTI

Anči Leburic, Inga Tomić-Koludrović

Filozofski fakultet, Zadar

UDK 316.736-053.8(497.5)

Stručni rad

Primljeno: 8. 1. 1996.

Temeljeći se na razmatranjima recentnih socioloških teza, istraživani su neki od aspekata socijalizacije hrvatske mladeži te njezina odnosa prema sebi i društvu oko sebe. Analiziran je i utjecaj rata na promjenu samorazumijevanja mladih, njihove "slike o sebi" i njihova društvenog položaja u Hrvatskoj. Krajnja svrha rada stoga je indirektno naznačiti obrise razumijevanja aktualnog hrvatskog društva te njegova budućeg razvitka. Ovdje se prezentira dio najinteresantnijih rezultata empirijskog sociološkog istraživanja, anketnog tipa, realiziranog u 1994. godini na ukupnom uzorku od 228 mladih ljudi iz Dalmacije. Empirijski nalazi u većini slučajeva upućuju na tvrdnje kako se mladi oslobađaju od tradicionalnih spona, pa se u novim sredinama smanjuje obiteljska i socijalna kontrola. Istodobno, od postindustrijskih elemenata razvoja najviše je prisutan proces individualizacije. Međutim, naši mladi nisu nesigurni, niti ugroženi, niti nesretni. Više ih zabrinjava sveopći zaostatak u društvu kao jedna od ratnih posljedica. Ipak, čimbenici postmodernizacije nisu na njih utjecali u značajnijoj mjeri, jer su mehanizmi rata kao društvene činjenice određenije kreirali njihovu svijest o vlastitoj poziciji kao ravnopravnoj poziciji odraslih. Moguće je općenito zaključivati da hrvatska mladost pretežno još egzistira u odnosima "konca" industrijske moderne s blagim naznakama postindustrijske moderne.

Ono što se de facto mijenja u tijeku procesa civilizacije nije naprosto kvaliteta ljudi, nego struktura njihove osobnosti.
Norbert Elias

Empirijska istraživanja i analize djelovanja i samorecepcije mladih mogu, kao anticipacija budućih razvoja, imati povijesnu važnost, i to posebno ako se ponašanje mladih ne getoizira u generacijske okvire, nego se kontekstualizira u strukturu suvremenih društava. Naime, ono što danas čine mladi, sutra će činiti svi. Stoga ne iznenađuje pozornost koja se posvećuje mladima u zemlji u kojoj su glavni problemi okupiranost dijela teritorija, izbjeglice, prognanici

ili nedovršena privatizacija. Naime, analiza utjecaja rata na promjenu samorazumijevanja mladih i njihov društveni položaj u Hrvatskoj, pokušaj je, zapravo, razumijevanja aktualnog društva.

Sve je više istraživanja koja potvrđuju da procesi promjene identiteta vezani uz kategoriju koja se u sociologiji općenito naziva "mladi" prilično zakonomjerno anticipiraju društvene promjene. Ideološke i socijalne promjene među mladima slijede znatno dublje, kompleksnije i dugotrajnije trendove nego što je utjecaj dnevno-političkih događanja, pa je svaka priča o mladima ujedno i predviđanje onih promjena koje će u bliskoj budućnosti zahvatiti cjelokupno društvo. Zato nam je namjera ovdje prezentirati neke od rezultata započetog empirijskog longitudinalnog istraživanja mladih u Hrvatskoj, odnosno dijela mladih u Dalmaciji.¹ To je istraživanje, između ostalog, pokušaj analize o tome je li, i koliko, ratna situacija u Hrvatskoj pridonijela promjeni "slike o sebi" studenata i dijela mladih, slike koja bi mogla naznačiti promjene u procesu prestrukturiranja cjelokupnog društva, te je ujedno pokušaj odgovora na pitanje kako mladi doživljavaju aktualnu društvenu situaciju i kakva ih budućnost očekuje.

NOVI TIP MLADOSTI U POSTINDUSTRIJSKIM DRUŠTVIMA

Već od konca 60-ih godina u razvijenim zapadnim društvima urušava se tradicionalni model/tip mladosti kakav su poznavala industrijska društva: model po kojemu je pojam "mladost", definiran masovnim školovanjem, odvojen od sfere rada kao i od političko-ekonomske sfere, bivao omeđen različitim tabuima društva odraslih. U kontekstu takvih društava mladi su – sukladno funkcionalnim podjelama uloga – bili doista "getoizirani" u fazi predodraslosti, "zrelog djetinjstva" ili "nepotpune zrelosti", te na taj način podređivani svijetu odraslih. Istraživači mladih (Baethge, Schomberg, Vaskovics, Voskamp, Zinnecker i dr.) utvrdili su, u međuvremenu, nove oblike mladosti koji se nisu uklapali u dotadašnje predodžbe o generacijskoj identifikaciji te razne oblike nepristajanja mladih na socijalnu infantilizaciju. Produžuje se školovanje, šire se različiti oblici alternativne kulture, ne teži se ostvarenju ideala tradicionalne odraslosti i pritom se kao temeljne vrednote prisvajaju kulturna dobra, znanja i pozicija pojedinaca u kulturnom sustavu (Zinnecker, 1986).

1

Podrobniji podaci o istraživanju mogu se dobiti na Odsjeku za sociologiju, na Filozofskom fakultetu u Zadru. Tu je, naime, organizirano i inicirano, u studenom 1993. godine, anketno istraživanje mladih u Dalmaciji. U ovom tekstu prezentiramo samo dio onih rezultata koji ilustriraju stavove i mišljenja mladih (N=228) o aspektima osobne individualizacije, studentskog statusa, roditeljskog odnosa te percepcijama ratne situacije i njezinih posljedica u Hrvatskoj tijekom 1994. godine. Prema tipu nacrtat istraživanje je dijagnostičko (Supek R., 1981,61-62), a u procesima uzorkovanja kombinirana su dva različita tipa uzorka – namjerni poduzorak (neslučajan odabir, n=75 studenata sociologije u Zadru) i skupinski poduzorak (slučajan odabir, n=153 ispitanika, mladih ljudi s područja Dalmacije).

Širenje specifične alternativne kulture mladih "sa sve snažnijom autonomnom omladinskom potrošnjom" (Ule, 1989, 132) i produženim školovanjem pridonijelo je otvaranju mogućnosti dominantnim društvenim vrijednostima i proizvodnom sustavu potpuno alternativnih načina ponašanja i djelovanja. Te promjene ukazuju na "ukidanje" mladih kao socijalno ili generacijski određene socijalne skupine, a također i "mladosti" kao prethodnog razdoblja socijalnog djetinjstva između biološkog djetinjstva i odraslosti. Te su se pojave u suvremenom svijetu umnožile pogotovo u 80-im godinama. U doba kada je kriza paradigme "trošenja resursa" kulminirala naftnim šokom, mladi su postajali sve značajniji proizvodni i ekonomski subjekti, jer su upravo oni prvi ponudili obrasce i standarde tipične za postindustrijsko društvo, realizirajući zamisli o alternativnim energijama i recikliranim proizvodima (Ule, 1989).

Navedena promjena povezana je i s prijelazom iz industrijskog u postindustrijski tip društva, zbog čega je još dodatno izostala potreba za klasno-slojnom homogenizacijom i diferencijacijom među ljudima uopće, pa tako i među mladima, dok su rasle potrebe i težnje prema individualizaciji i prema pluralizmu socio-kulturnih razlika bez prethodne homogenizacije (Beck, 1986). Novi oblici individualizacije anticipirali su, tvrdio je Beck, promjene koje je donosila postindustrijska moderna. Pri tome autor piše o trostrukoj individualizaciji: oslobađanju od tradicionalnih spona, gubitku tradicionalne sigurnosti i novoj vrsti socijalnog vezivanja. Individualizirani pojedinci postaju slobodni (prva individualizacija) i istodobno nesigurniji (druga individualizacija). Ta nesigurnost zahvaća se novim pripadnostima (treća individualizacija). Time individualizirane individue nisu potpuno dezorijentirane. Naime, pojedinci se oslobađaju od unaprijed zadanih fiksnih odnosa, veći dio biografija otpada im na osobne odluke, a manji je dio determiniran izvana.

"Individualizacija znači (...): Biografija ljudi oslobađa se tradicionalnih predodžbi i sigurnosti (...); postavlja se kao zadatak u djelovanju svakog pojedinca i ovisna je o odluci. Udjeli životnih mogućnosti koji su načelno zatvoreni za odluku smanjuju se, a udjeli biografije koja je otvorena za odlučivanje, te samu sebe stvara, povećavaju se." (Beck/Beck-Gernsheim, 1990, 12)

Beckove teze potkrepljuju brojna istraživanja o promjenama socijalizacije i odnosa ljudi prema sebi i prema društvu u postindustrijskim zemljama, ali i pojedini rezultati našeg empirijskog istraživanja. Među anketiranim ispitanicima prisutni su značajni oslobađajući aspekti od tradicionalnih spona. Doduše, mladi se u našem istraživanju u većini slučajeva ne oslobađaju od tradicionalnih spona zbog posljedica promjena obiteljske socijalizacije i procesa individualizacije, nego stoga što se s promjenom mjesta školovanja nalaze u novoj sredini u kojoj im je obiteljska i socijalna kontrola općenito smanjena.

– Općenito, gotovo polovica (47.37%) ispitanih osjeća se "samostalnijima zbog odlaska u drugi grad na studij". Interesantno je da se "nesamostalnim" osjeća čak 39.04%, dok preostali (13.59%) "ne znaju" kako da se odrede spram ovog aspekta. Također, u opredjeljivanju za sličnu tvrdnju (na široj ljestvici), 50.88%

njih procjenjuje da nisu "slobodniji, budući da nemaju više slobodnog vremena". U ovom slučaju uvećava se kategorija onih koji nisu u stanju definirati svoju slobodu, pa izriču da "ne znaju" (21.49%) jesu li slobodniji. Dakle, jedva trećina (27.63%) ispitanih mladih ljudi sebe smatra slobodnijima.

Konačno, u trećem stavku otprilike slična (45.18%) skupina ispitanika (kao u prvom slučaju) tvrdi da se "ležernije ponašaju" jer ih nitko ne poznaje u novom društvenom okolišu, "anonimusi" su, pa neobaveznije komuniciraju. I ovdje se trećina (29.82%) "ne zna" izjasniti, dok se svega 25.00% njih uistinu osjeća ležernije, nesputanije, pa prema tome i slobodnije. Toliko o nekim aspektima tzv. prve individualizacije.

Međutim, gubitak tradicionalne sigurnosti koji bi rezultirao općom nesigurnošću ne formira se kao tipično obilježje većine ispitanih mladih. Naime, oko trećine ih osjeća svojevrsnu ugroženost, uplašenost, raznorazne tenzije, ne-lagode i sl. To najbolje ilustriraju sljedeći nalazi:

	DA	NE	NE ZNA
Uplašen je zbog ratnih strahota (%)	32.89	41.67	25.44
Neuredniji mu je ritam života (%)	44.73	35.53	19.74
Postao je lijen, ništa ne radi kontinuirano (%)	31.14	44.74	24.12
Svakodnevni ritam života totalno mu se promijenio (%)	58.77	25.44	15.79

Treba imati na umu da je proces modernizacije u Hrvatskoj znatno otežan i činjenicom da neposredna ratna opasnost onemogućava završetak svih procesa industrijske modernizacije. Ta činjenica vjerojatno objašnjava svojevrsan "paradoks" da eminentno moderna, ratna paradigma u Hrvatskoj, s jedne strane, onemogućava završetak svih procesa industrijske modernizacije, a, s druge strane, upravo pridonosi nekim procesima individualizacije. Naše istraživanje primjerice pokazuje da je od postindustrijskih elemenata razvoja najviše prisutan upravo proces individualizacije. Naime, opća "slika" mladih ne upućuje na zaključak da se radi o posve nesigurnoj, ugroženoj i nesretnoj populaciji. Dapače, gotovo dvije trećine ili oko 70% njih ne osjeća osamljenost, stalne opasnosti i sl. Naprotiv, smatraju se odgovornijima u odnosu na svoj prethodni život, koji nije bio studentski ili radni. Uostalom, sljedeći prikaz dijela rezultata to najbolje potvrđuje:

	DA	NE	NE ZNA
Osamljeniji je, pa se osjeća nezaštićeno (%)	14.91	71.05	14.04
Osjeća da je u stalnoj životnoj opasnosti (%)	16.67	64.47	18.86
Još nije navikao na novo okruženje i nove ljude (%)	14.47	66.67	18.86
Totalno se osjeća ugroženim, u svakom smislu (%)	5.70	78.51	15.79
Odgovorniji je (%)	66.23	12.28	21.49

Nove pripadnosti ili nove vrste socijalnog vezivanja, kao aspekti tzv. treće individualizacije, raspodjeljuju se različito unutar naše anketirane populacije mladih. Ipak, polovica ih vjerojatno osjeća veću dozu zadovoljstva, sreće i osobne ispunjenosti zbog sklapanja novih prijateljstava, artikuliranja novih interesa, koji ocrtavaju nova i drugačija životna područja. Jer nezainteresiranih za zbivanja oko sebe te onih koji se izoliraju i udaljuju od svojih vršnjaka, koji su nezadovoljni, melankolični i u sličnim raspoloženjima, artikulira se u rasponu od 10 do 30 %. Iznimku (u ovom rasponu) čini udio onih koji se do trenutka anketiranja nisu stigli zaljubiti ili "ne znaju" jesu li zaljubljeni, a kojih je čak oko 82%.

Navedene ilustracije moguće je podrobnije analizirati iz sljedećeg prikaza rezultata:

	DA	NE	NE ZNA
Zadovoljan je zbog sklapanja novih prijateljstava (%)	76.31	10.09	13.60
Zainteresiraniji je za život oko sebe (%)	55.70	19.30	25.00
Promijenili su mu se interesi, npr. prema literaturi, filmovima (%)	40.35	42.54	17.11
Zabavnije mu je, češće izlazi, više se druži s ljudima (%)	46.49	29.82	23.68
Zaljubio se, pa je sve ostalo nevažno (%)	17.54	54.82	27.63

Teza o rastućoj individualizaciji jedna je od temeljnih misli suvremene sociologije. "Individualizirani" suvremeni ljudi, tvrdi i Norbert Elias (1987), manje su ovisni o rodbinskim odnosima i manje podvrgnuti socijalnoj kontroli. Izvanjske prisile sve više gube važnost, a samoprisile se povećavaju. Stoga su popratne pojave individualizacije, tvrdi Elias, sve veća mjera samoreguliranja, sve veća mobilnost, sve veće mogućnosti odlučivanja i prostora djelovanja. Ljudi su sve upućeniji na sebe i istupaju iz zaštićenih saveza. Razvoj Ja-identiteta jača, dok Mi-identitet slabi, tako da su i mnogi Mi-odnosi (partnerstva i prijateljstva) promjenljivi i dobrovoljni. Povijesno gledajući:

"Ljudi su sve više živjeli u sve većoj međusobnoj ovisnosti, dok je svatko pojedinačno istodobno postajao različiti od svih ostalih." (Elias, 1987, 185)

Tako, u tom sadržajnom kontekstu, naši respondenti tvrde u većini (67.54%) da "nisu u sukobu s roditeljima", iako ih se čak 18.42% ne može ovdje odlučiti što da odgovori. Ipak, polovini (50.44%) se život čini "zanimljivijim i dinamičnijim, jer se stalno nešto zbiva", dok se slična brojana skupina od 49.12% osjeća "zrelije, jer samostalnije raspolaže novcem".

Dalje, podjednak je broj onih neodlučnih, čije individualne definicije samostalnosti nisu tako kategorične; na primjer 39.91% njih smatra da im je "život nezvjesniji, jer je svaki dan nepredvidljiv", dok se tu negativno opredjeljuje 36.40%. Odnosno, kao što iz navedenog podrobnijeg prikaza slijedi:

	DA	NE	NE ZNA
U sukobu je s roditeljima (%)	14.04	67.54	18.42
Život mu je zanimljiviji i dinamičniji jer se stalno nešto zbiva (%)	50.44	31.58	17.98
Promjena mjesta boravka mu je godila jer je općenito sve drugačije (%)	32.02	42.54	25.44
Osjeća se zrelije jer samostalnije raspolaže novcem (%)	49.12	27.63	23.25
Život mu je neizvjesniji jer je svaki dan nepredvidljiv (%)	39.91	36.40	23.68

Problem je, ipak, što ta različitost postaje zapravo neka vrsta socijalne norme, odnosno vrijednosti po sebi. Novi Ja-ideal, utvrđuje i Elias, povezan je s prisilom prema individualnosti. Mi-Ja ravnoteža postala je Ja-Mi ravnoteža. Vaga se, znači, nagnula prema Ja. "Moderno jastvo" (Kuzmicks, 1990) mora i hoće samo donijeti mnoge odluke. Međutim, i Elias i Kuzmicks, kao i Beck, ukazuju na cijenu Ja-Mi ravnoteže. Moderni individualizirani ljudi samo su prividno slobodniji, jer su upleteni u brojne nove prisile.

"Osebniji krizni splet neovisnosti i ovisnosti, nužnosti i mogućnosti da se za sebe samog i sam odlučuje, krizni splet samoodgovornosti i poslušnosti može izazvati znatnu napetost. Želja da se bude nešto posve za sebe, da se bude netko tko nastupa nasuprot društvu drugih kao nešto izvanjsko i sprečavajuće, ide ruku pod ruku sa željom da se stoji posve unutar svog društva." (Elias, 1987, 204)

Naši anketirani mladi takvu prividnost slobode i manifestiranje novih prisila izražavaju sljedećim tvrdnjama, posebno onima afirmativnog vrijednosnog usmjerenja:

	DA	NE	NE ZNA
U većoj mjeri osjeća društvene neprilike (krizu, pad društvenog standarda, neimaštinu) (%)	58.77	19.30	21.93
Ima više dužnosti i obveza, što ga muči (%)	51.75	30.70	17.54
Teže mu je, jer mora razmišljati kako da preživi (%)	35.96	44.30	19.74
Zbile su mu se neke promjene, ali on ih bitno ne osjeća (%)	45.18	31.57	23.25

Na tom putu nove individualizacije postoje očito različite mogućnosti, ali i zamke: s jedne strane nadanja u emancipatorsku ulogu subjektiviranja i individualiziranja mladosti, a na drugoj strani strah od novog narcističkog karaktera mladih (Lasch, 1986).

Pišući o narcizmu, Ziehe (1975) tvrdi, međutim, da se narcističke značajke mladih ne odnose na oblike infantilne regresije, nego na njihovu veću senzibilnost prema ugrožavanju osobne autonomije te odbojnost prema autoritarnosti i regresiji. S novim oblicima osamostaljivanja pojedinaca nastupaju ipak i no-

vi oblici društvenih veza, koji, doduše manje vidljivo ali zato čvršće, vežu pojedinca uz cjelokupni društveni sustav u kojem živi i radi. Događa se splet nove individualizacije i nove ovisnosti, a tu suprotnost razrješava pojedinac sam.

"Sadašnji proces informatiziranja otežava pojedincu dolaženje do dobro utemeljene odluke u socijalnim formama komuniciranja (...). Ako hedonizam i liberalnost često asociraju na nedostatak jasnih pravila (...), takva odsutnost pravila još ne znači odsutnost prisila." (Kuzmicks, 1990, 246)

Dobiveni empirijski podaci oslikavaju spoznaju osobne autonomije među anketiranimima u sljedećoj mjeri:

	DA	NE	NE ZNA
Osjeća se u potpunosti isto kao prije (%)	18.42	65.79	15.79
Općenito je sretniji (%)	34.65	29.82	35.53

Kao pokazatelji svojevrstne emancipacije od obitelji svakako su najpresudnije odluke koje znatno utječu na tijek biografija, kao što su, primjerice, odluke vezane uza izbor studija. Naime, pri upisu na fakultet "odluku su donijeli samostalno", i to već u srednjoj školi, čak njih 112 ili 49.12 % od ukupno ispitanih. Istodobno ostvarivanje određenih prostora slobode nije posljedica nezadovoljstva obiteljskom zajednicom. Jer, na drugom mjestu, kada ocjenjuju vlastito djetinjstvo, većina njih (62.72 %) tvrdi da su bili sretna i vesela djeca; 11.84 % bilo je "maza" i "sve se vrtjelo oko njih", dok se malo njih (7.89%) "ne sjeća svog djetinjstva", kao da je riječ o prevelikoj vremenskoj udaljenosti. Ovima se približava onih 8.33% koji su "pokatkad bili sretni, a pokatkad nesretni". Preostalih oko 8% ocjenjuje sebe kao "osamljenu djecu o kojoj nitko nije vodio računa" ili kao nesretnu, tužnu, nervoznu i razdražljivu djecu.

Osim toga, naši ispitanici uglavnom (64.91%) smatraju kako su "sami u najvećoj mjeri kreirali svoj pogled na svijet", dok su roditelji predstavljali taj "presudan" formativni faktor tek u 12.72% slučajeva. Zanimljivo je da na toj faktorskoj skali tek neznatan udio (oko 5%) zauzimaju rodbina (baka, djed, teta i dr.), prijatelji, vršnjaci, susjedi, mladić ili djevojka te suprug ili supruga. Među društvenim faktorima, kao što su škola, nastavnici, Crkva, svećenici, drugi vjernici, razne društvene i sportske organizacije (klubovi) jedva 2% ispitanika pronalazi određujuće faktore u formiranju svoga svjetonazora. Konačno, premda paradoksalno, interesantno je naglasiti kako filmovi (video), stripovi, romani, razni mediji (novine, radio, TV), prema mišljenju mladih, uopće nisu (niti u jednom slučaju) utjecali na navedeni proces. Dapače, knjige i udžbenici "obavili" su to kod svega jednog (1) ispitanika, a glazba (ploče) kod dvoje (2).²

2

Radi komparacije, navodimo prikaz ocjena roditeljskog braka od strane naših ispitanika:

- odličan, bolji nego kod većine drugih: 29.39%
- osrednji, kao kod većine brakova: 53.07%
- loš, gori nego kod većine drugih: 2.63%
- razvedeni roditelji (ne živi s oba roditelja): 6.14%
- nije razmišljao o tome, ne može procijeniti: 8.77%

MLADI U HRVATSKOJ (POKUŠAJ GENERALIZIRANJA)

Na proces ukidanja tradicionalnih oblika mladosti i omladinskosti u Hrvatskoj i mijenjanje političkog i socio-kulturnog položaja mladih nisu utjecali čimbenici postmodernizacije karakteristični za postindustrijska društva, nego rat i svijest o vlastitoj poziciji kao ravnopravnoj poziciji odraslih. Hrvatska se raspadom Jugoslavije našla, s jedne strane, u stvarnom povijesnom zaostatku za postindustrijskim društvima, a rat je još dodatno pridonio uspostavljanju nekih izrazito "predmodernih" ustanova socio-političkog organiziranja koje su priječile uspostavljanje pravne države, autonomnog javnog mnijenja i civilnog društva. S druge strane, ekonomska je privatizacija dovela u pitanje sigurnost radnog mjesta i socijalne zaštite na koju su svi socijalizirani u socijalistički "sigurnoj egzistenciji" bili pripremljeni, a šok pri susretu s dinamičnošću tržišta, kompetitivnošću i konkurentnošću te zahtjevi da osoba sama postane mjesto društvene integracije često su prevelik teret. Mladi u Hrvatskoj doživljavaju tako, s jedne strane, "demontiranje" temeljnih identifikacijskih modela "omladinskosti", pogotovo u njihovim "socijalističkim" simboličkim slikama, gdje je paternalizam nad omladinom bio osnovni odnos. S druge strane, svaki pokušaj proboja iz tog okvira, ukoliko nije vezan uz neposredno sudjelovanje u ratu, nužno je povezan s otporom "svijeta odraslih" i pokušajima ponovne "getoizacije" mladosti.

Rezultati našeg istraživanja upućuju na općeniti zaključak kako se mladi u Hrvatskoj nisu prepustili općoj ratnoj demoralizirajućoj sjenci, već naprotiv, kako se većina njih i dalje osjeća "kao čovjek", ne progoni ih osjećaj otuđenosti, izgubljenosti, nesigurnosti ili posvemašnje razočaranosti. Navedeno iskazujemo sljedećim prikazom rezultata, zapravo stavova ispitanika o posljedicama koje su se u njihovim životima zbile zbog sudjelovanja u ratu ili zbog proživljavanja ratnih strahota (na bilo koji način), a koje su se događale u Hrvatskoj:

	DA	NE	NE ZNA
Ne osjeća se kao čovjek (%)	5.70	80.70	13.60
Otuđen je (%)	12.72	72.81	14.47
Osjeća se izgubljenim (%)	15.79	66.23	17.98
Nesiguran je (%)	31.14	48.25	20.61
Totalno je razočaran (%)	26.31	50.88	22.81

Ispitane mlade u najvećoj je mjeri (59.66%) pogodilo "sveopći zaostatak na svim područjima života i rada u društvu", te ga tretiraju kao najtežu ratnu posljedicu koja će bitno pogoditi i utjecati na život mladih u Hrvatskoj. Nemoгуćnost zapošljavanja ili pad nataliteta i slične regresivne društvene pojave ne zabrinjavaju ih u značajnijoj mjeri, već ih više zabrinjava sveopći pad životnog standarda te neimaština i gomilanje materijalnih problema u društvu. Stoga,

kad prognoziraju ishode rata u Hrvatskoj, a s obzirom na budućnost mladih ljudi u toj zemlji, njih 28.51% smatra da će se "bitno promijeniti shvaćanja", dok ih se 18.42% smatra nesposobnima "planirati svoju budućnost".

Tvrde, dalje, da su "prerano sazreli" (15.35%) te da su im "prekinuli mladost" (15.79%) i "onemogućili ih da prožive mladost" (12.72%), dok nekolicina "panično osjeća nostalgiju za mirom" (4.39%).

Naime, rat je izmijenio njihova shvaćanja, svjetonazor, vrijednosti i sl., smatra više od 80% anketiranih; čak u bitnoj mjeri, tvrdi njih 50.88%. Prema tome, zanemarivo je malo (2.63%) onih koji procjenjuju da rat uopće nije imao utjecaja na njih. Konačno, ispitani mladi ljudi u našem istraživanju smatraju se (78.07%) pripadnicima ili članovima tzv. ratne generacije mladeži. Ipak, njih 17.54% tvrdi kako "ne znaju" pripadaju li takvoj generaciji ili uopće ne shvaćaju značenje te sintagme. Zapravo, ne smatraju se isključivim žrtvama ovog rata. Misle (60.09%), naime, kako su "svi podjednako" proživljavali ratna zbivanja. No unatoč tome velika većina procjenjuje kako ih je rat izmijenio, čak u velikoj mjeri njih 25.88%, dok 52.19% uočava na sebi promjene, ali ne toliko značajne. I ovdje se, kod ovih procjena iskazuje značajan udio neopredijeljenih i onih koji se "ne mogu odlučiti" (14.47%).

Rat je u Hrvatskoj, s jedne strane, otežao i usporio procese dostizanja odgovarajućeg materijalnog i socijalnog standarda i selekcijske mogućnosti koje bi mladost u Hrvatskoj stavile u okolnosti bliske mladima u postindustrijskim društvima. S druge strane, "nepaternalističkim" odnosom prema mladima u neposrednoj ratnoj opasnosti pokazao je kako je društvena kategorija "mladosti" i njezina getoizacija određena nekim drugim interesima, a ne dobnim registrima. Neposredna ratna opasnost i sudjelovanje mladih u ratu pridonijelo je njihovom (vjerojatno privremenom) izvlačenju iz geta dobnih granica.

Takve hipotetske stavove potvrđuju nam rezultati istraživanja, isječke kojega smo ovdje prezentirali. Naime, kompleksnost teza o paternalizmu odraslih očigledno nalazi svoju potvrdu u sljedećim empirijskim nalazima. Iz vlastitog iskustva 58.33% anketiranih smatra da u odnosima između mladih i starih prevladavaju konflikti, nerazumijevanje, sukob mišljenja te da se pretežno radi o sukobu generacija, doduše, ovisno o situaciji. Ipak, kategoričnih u tom smislu je 18.42%, a protivi se tezi o sukobu među generacijama svega dvoje među ispitanima.

U specificiranju njihova odnosa s roditeljima, 50% ih opisuje kao odnose "različitog karaktera, koji se pokatkad zaoštravaju". U tom smislu 28.07% njih smatra da se "međusobno u potpunosti razumiju". Preostalih 5.26% "moraju šutjeti i kada ne bi htjeli", a rezigniranih je 4.82%, koji "nastoje proživjeti zajedno, iako im to teško ide", te je isto toliko (4.82%) onih koji roditelje uopće ne razumiju "niti će ikad to uspjeti".

U skladu s već prezentiranim nalazima prelamaju se i stavovi mladih (49.56%) u mišljenjima da su svjetovi mladih i starih zapravo dva sasvim različita svije-

ta, čiji su interesi, ciljevi, načini života, želje i sl. na potpuno drukčijim stranama, iako ovise jedan o drugome, pa čak i žive i postoje zajedno. Ovdje nisu zanemariva ni suprotna shvaćanja (36.40%).

Zašto se većina ispitanih mladih doimaju kao osobe kojima je teško živjeti s odraslima? Nasumce ćemo odabrati (iz različitih mjernih instrumenata u anketi te iz više različitih ljestvica stavova) neka od mogućih obrazloženja, tj. razloga takvih shvaćanja:

– ne žele živjeti po unaprijed skrojenim pravilima koja bi im netko drugi nametnuo (30.70%);

– veoma se nerviraju kad im netko iznosi svoje mišljenje s kojim se ne slažu (26.75%);

– osjećaju da su ih osobno u životu više i češće hvalili (32.02%) ili kudili (vrijeđali, omalovažavali, 6.14%), odnosno podjednako jedno i drugo (38.60%);

– u našem društvu neprestano se podcjenjuju mladi, njihove ideje, stavovi, ponašanje, oblačenje i sl., što implicira stavove o totalnoj društvenoj marginalizaciji mladih (45.61%).

Doduše, ustanovili smo nezanemariv broj netipičnih mišljenja za mlade ljude, kao na primjer:

– da je teško živjeti po unaprijed skrojenim pravilima, ali budući da nema drugog izlaza, moguće je i tako preživjeti (20.61%);

– uopće se ne nerviraju ako netko iznosi svoje mišljenje s kojim se ne slažu (56.58%);

– rijetki su slučajevi marginalizacije mladih u našem društvu (20.18%).

Moguće je zaključivati da hrvatska mladost živi većinom u odnosima "konca" industrijske moderne, s nekim blagim znacima postindustrijske moderne. Budući da je dosadašnji industrijski tip modernizacije u postindustrijskim društvima neodgovarajući i zastario te da s težnjama prema individualizaciji i pluralizmu socio-kulturnih razlika opada potreba za klasno-slojnim homogenizacijama (Beck, 1986), ilustrirani empirijski pokazatelji svjedoče da su te promjene, iako u manjoj mjeri nego u razvijenim postindustrijskim zemljama, prisutne također i u Hrvatskoj.

Paradoks je, međutim, sadržan u činjenici da je rat u Hrvatskoj, s jedne strane, usporio razvoj pravne države, autonomnog javnog mnijenja i civilnog društva, dakle institucija koje su "konstitutivni element zrele industrijske modernizacije i ujedno nužan uvjet za prijelaz u postindustrijsku modernizaciju" (Ule, 1989, 41).

Ali, s druge strane, ubrzao je procese promjene socio-kulturnog položaja mladih, budući da proces ukidanja tradicionalnih oblika mladosti može, između

ostalog, pridonijeti i uspostavljanju temeljnih struktura civilnog društva i pravne države. Uočene promjene u samorepciji mladih u Hrvatskoj pokazuju kako postoje elementi postmodernizacije koji bi mogli pridonijeti ne samo usvajanju rezultata industrijske moderne nego čak i njezino nadilaženje. Ilustrirani empirijski nalazi potvrđuju da mladi u Hrvatskoj doživljavaju demontiranje identifikacijskih modela homogenizirane mladosti s paternalizmom kao temeljnim odnosom, ali isto tako da te promjene nisu posljedica postmodernizacije cjelokupnog hrvatskog društva, nego rata kroz koji su se mladi izborili za svojevrsnu ravnopravnost.

LITERATURA

- Baethge, M., Schomberg, H., Voskamp, U. (1983), *Jugend und Krise. Krise aktueller Jugendforschung*, Frankfurt/New York: Campus.
- Beck, U. (1986), *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*, Frankfurt/M: Suhrkamp.
- Beck, U./E. Beck-Gernsheim, (1990), *Das ganz normale Chaos der Liebe*, Frankfurt/M: Suhrkampf.
- Elias, N. (1984), *Über die Zeit. Arbeiten zur Wissenssoziologie II*, ur. M. Schröter, Frankfurt/M.
- Elias, N., (1987), *Die Gesellschaft der Individuen*, ur. M. Schröter, Frankfurt/M.
- Kuzmics, H., (1990), "Das moderne Selbst' und der langfristige Prozeß der Zivilisation" u H. Korte /ur./, *Gesellschaftliche Prozesse und individuelle Praxis*. Bochumer Vorlesungen zu Norbert Elias' Zivilisationstheorie, Frankfurt/M.
- Lasch, C., (1986), *Narcistička kultura*, Zagreb: Globus.
- Layder, D., (1993), *New Strategies in Social Research: An Introduction and Guide*. Cambridge: Polity Press.
- May, T., (1993), *Social Research – Issues, Methods and Process*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Nigerl, G., ed. (1993), *Researching Social Life*. London: Sage Publications.
- Supek, R., (1981), *Ispitivanje javnog mnijenja*. Zagreb: SNL.
- Ule, M., (1988), *Mladina in ideologija*, Ljubljana: Delavska enotnost.
- Ule, M., (1989), "Omladina i ideologija", *Pitanja*, (2-3,128-139)
- Vaskovics, L. A., (1989) "Subkulturen – ein berholtes analytisches Konzept?", u M. Haller i dr. /ur./, *Kultur und Gesellschaft*. Verhandlungen des 24. Deutschen Soziologentages in Zürich 1988. Frankfurt.
- Ziehe, T., (1975), *Pubertät und Narzißmus*, Frankfurt/M: Europäische Verl.
- Zinnecker, J., (1981), "Jugentliche Subkulturen", *Zeitschrift für Pädagogik* (27,1981:421-440).
- Zinnecker, J. (1986), "Jugend im Raum gesellschaftlicher Klassen", u W. Heitmeyer /ur./, *Interdisziplinäre Jugendforschung*, Weinheim/München: Juventa Verl.

YOUNG PEOPLE TODAY: DIFFERENT YET THE SAME

Anči Leburčić, Inga Tomić-Koludrović
Faculty of Philosophy, Zadar

Based upon recent sociological theses, aspects of social behaviour of Croatian youth and their relationship with themselves and the society around them were researched. The manner in which war has changed the communication of young people, their "image of themselves" and their social position in Croatia were analysed as well. The final result would be to outline an understanding of the actual Croatian society and its future development. Presented here is the most interesting portion of the results of the empirical sociological research, whose survey was performed in 1994 with a sample of 228 young people from Dalmatia. The empirical results show a tendency for young people to free themselves of traditional bonds with a decrease in familial and social control in the new milieu. At the same time the process of individualisation is the most prevalent of all the postindustrial elements. However, our young people are not insecure, jeopardised or unhappy. They are more concerned with the general underdevelopment in society as one of the effects of war. In fact, the factors of postmodernization have not made as great an impact on youth as the mechanisms of war, since the social impact of war to a greater extent created a consciousness that their position is equal to that of adults. It is possible to make the general conclusion that Croatian youth still exist in relation to the "end" of industrial modernism with mild signs of postindustrial modernism.

JUGENDLICHE HEUTE: ANDERS UND DOCH GLEICH

Anči Leburić, Inga Tomić-Koludrović
Philosophische Fakultät, Zadar

Ausgehend von den Betrachtungen rezenter soziologischer Thesen untersuchten die Verfasserinnen verschiedene Aspekte der Sozialisierung kroatischer Jugendlicher sowie Aspekte ihrer Einstellung zu sich selbst und zur gesellschaftlichen Umwelt. Der Einfluß des Kriegsgeschehens auf ein verändertes Selbstverständnis der Jugendlichen, auf ihre "Vorstellung von sich selbst" und ihre gesellschaftliche Stellung in Kroatien wurde ebenfalls einer Analyse unterzogen. Das Ziel dieser Arbeit ist daher, die Konturen der aktuellen kroatischen Gesellschaft und ihrer zukünftigen Entwicklung indirekt anzudeuten. Präsentiert wird ein Ausschnitt der interessantesten Resultate, die eine empirische soziologische Untersuchung erbracht hat, welche 1994 in Form einer Umfrage unter 228 jungen Personen aus Dalmatien durchgeführt wurde. Die empirischen Befunde verweisen in den meisten Fällen auf den Umstand, daß sich die Jugendlichen aus den traditionellen Verkettungen befreien und in neuer Umgebung sich die familiäre und gesellschaftliche Kontrolle verringert. Zugleich ist von den postindustriellen Entwicklungsvorgängen der Individualisationsprozeß in größtem Maße gegenwärtig. Jedoch sind die kroatischen Jugendlichen weder unsicher noch gefährdet, noch aber unglücklich. Besorgnis empfinden sie eher angesichts des allgemeinen gesellschaftlichen Rückstands als einer der Kriegsfolgen. Die Faktoren der Postmodernisierung wiederum haben sie kaum beeinflusst, da die Mechanismen des Krieges als gesellschaftlicher Tatsache mit weitaus größerem Nachdruck ihr Bewußtsein von ihrer den Erwachsenen gleichberechtigten Stellung geprägt haben. Es ist generell die Schlußfolgerung möglich, daß die kroatischen Jugendlichen überwiegend noch in Verhältnissen aus der "Endphase" der industriellen Moderne leben, worin sich jedoch die Merkmale der postindustriellen Moderne bereits abzeichnen.